

מבוא

סיפור בריאת העולם והאדם הם עבור רבים בחזקת "תעודת הזהות" של כתבי הקודש בכללותם, חרף חריגותם בנופן הספרותי של הדתות האברהמיות (היהדות, הנצרות והאיסלאם) (Skinner, 1910, iii). הם פותחים את הספרייה המקראית בניסיון ליצור תיאולוגיה וקוסמולוגיה מונותאיסטית, מתוך חומרים מיתיים קדומים יותר אשר היו נפוצים במזרח הקרוב, ואשר הזיקה שלהם אל סיפורי המקרא הפכה מקובלת על רובם המוחלט של החוקרים הביקורתיים וכן על נתח משמעותי מקרב החוקרים המסורתיים.

עבור האחרונים הציבה המהפכה המדעית אתגר אמוני קשה כבר מימיה הראשונים. די אם נזכיר את התנגדות הכנסייה לכתבי קופרניקוס וגלילאו, את תנועת ההשכלה היהודית והרתיעה העמוקה ממנה בקרב בני החברה הדתית ועד לניסיונות הגישור שאנו עדים להם במהלך המאה ה-20 לפשר בין כתבי הקודש לבין מסקנות המדע על בריאת העולם. בין הניסיונות הללו יידונו בהרחבה בהמשך תנועת הבריאתנות (Creationism) מכאן והפילוסופיה היהודית מכאן. מאחר והאחרונה נולדה בין כותלי המוסדות האקדמיים, הרי שזכתה ליתר תשומת לב מחקרית, הגם שמורכבות טיעוניה הייתה לאבן ריחיים בדרכה אל המוני הציבור, שדבק בגישת הבריאתנים או ששלל מכל וכל את מסקנות המדע אפופות הספק.

בטרם ניגש לדיון לעיל, מן הראוי להציג את הקוסמולוגיה המקראית על מלוא מורכבותה ועומקה הספרותי. לשם כך ייעשה שימוש בכלים הפרשניים שמעמידים לרשותנו פרשנים מסורתיים וביקורתיים כאחד, שלאור ממצאיהם ננסה לזקק מתוך הסיפורים את המסרים שאותם ביקשו לבטא. לשם כך נעסוק בסיפורי בריאת העולם והאדם כפי שהם מופיעים בשני הפרקים הראשונים של ספר בראשית¹.

רמב"ן

שיטה אחרת לפיתרון בעיית הכפילות, הקרובה יותר ברוחה להתמודדותם של פרשנים מסורתיים של ימינו מציע הרמב"ן. לשיטתו, אין תיאורי הבריאה של פרק א' רק תיאור פיזי לבריאה, אלא אלגוריה לדברי ימי ישראל והעמים, כאשר כל יום למעשה מייצג אלף שנים: האור שביום הראשון הוא סמל לאדם, "שהיה אורו של עולם מכיר את בוראו"; הבדלת המים העליונים מהתחתונים ביום השני – משל להבדלת נוח משאר האנושות; הבדלת הים מן היבשה – משל לאברהם ולברית עמו, וכך הלאה בשאר הימים, עובר בגלות ובתקומה, ונחתם בשבת, סמל לעולם הבא.

בפירושו לפרק ב', מוסיף הרמב"ן על פיתרון זה הבדלה בין "שיח השדה" לבין הצומח המוזכר בפרק א': בעוד הצומח של פרק א' הוא צמחי פרא, שיח השדה הינו שיח שצומח מכוח טיפוחו של האדם, ומכאן שמדובר בשני אירועים שונים ועל-כן אין סתירה ביניהם: בפרק א' מסופר על בריאת הצומח ואילו בפרק ב' – על עולם הצומח התלוי בעמלו של האדם שכבר נברא, בהתאם לסדר המקורי שבפרק א'.

¹ ולא רק שם, שהרי הדים לגרסאות אחרות אנו מוצאים גם בדברי הנביאים ובפרקי תהילים המסיחים לפי תומם מסורות נוספות (ויינפלד 2002, 13) אשר חורגות מתחומיה של עבודה זו.